

19

**Hüseyin Rauf Orbay'ın
Ankara
Günleri**

**Ankara
Days of
Hüseyin Rauf Orbay**

Burcu Özcan Erdal

Hüseyin Rauf Orbay'ın Ankara Günleri

*Burcu Özcan Erdal**

Özet

Bu çalışmada Millî Mücadele'nin önde gelen isimlerinden Hüseyin Rauf Orbay'ın Ankara'daki faaliyetleri, ilişkileri, yürüttüğü resmî vazifeleri ve Mecliste izlediği siyasete değinilecektir. Eser kaleme alınırken Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi, T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, T. C. Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi'ne ait belgeler incelenmiştir. Ayrıca Rauf Bey'in dönemin önemli gazetecilerinden biri olan Feridun Kandemir'e kaleme aldırıldığı anıları, Cemal Kutay'ın Rauf Bey'in ölümünden sonra kendisinden kalan bir kısım evrak ile hazırladığı biyografik eseri, Meclis-i Mebûsan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri ve Gizli Celse Zabıtlarından yararlanılmıştır. İlgili dönemin süreli yayınları, döneme tanıklık eden tarihi şahsiyetlerin hatıraları ve çeşitli araştırma-inceleme eserlerinden de faydalanılmıştır. Eser, Rauf Bey'in Sivas Mebusluğu, Nafia Vekilliği, Meclis ikinci Reisliği, İcra Vekilleri Heyeti Reisliği ve Lozan barış görüşmelerinin yapıldığı sırada Lozan'a giden Türk heyeti ile Meclis arasındaki koordinasyon ve haberleşmeyi sağladığı zamana ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Hüseyin Rauf Orbay, Nafia Vekilliği, TBMM İkinci Reisliği, İcra Vekilleri Heyeti Reisliği, Lozan Barış Antlaşması

* Arş. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, burcu.ozcan[at]marmara.edu.tr, 0000-0001-9511-581X

Ankara Days of Hüseyin Rauf Orbay

Abstract

In this study, Hüseyin Rauf Orbay, one of the leading figures of the National Struggle His activities in Ankara, his relations, his official duties, and the politics he pursued in the Parliament will be addressed. While writing the work, the documents belonging to the Naval Museum Command Naval History Archive, the Ottoman and Republican Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye, and the Archives of the Republic of Türkiye Ministry of National Defense Department of Archives and Military History were examined. Rauf Bey's memoirs written by Feridun Kandemir, one of the most important journalists of the period, Cemal Kutay's biographical work prepared with some of the documents left by Rauf Bey after his death, the Minutes of the Assembly-i Mebûsan and the Grand National Assembly of Türkiye and the Minutes of the Secret Sessions were utilized. Periodicals of the relevant period, historical witnesses of the period, the memoirs of personalities, and various research-study works were also utilized. The work covers Rauf Bey's Sivas Deputy, Deputy of Nafia, the Second Presidency of the Parliament, the Presidency of the Executive Board of Deputies, and the Turkish delegation to Lausanne during the Lausanne peace negotiations and the Parliament when it provided the coordination and communication between the Parliament and the Assembly.

Keywords

Hüseyin Rauf Orbay, Deputy Public Works, Deputy Speaker of the Grand National Assembly of Türkiye, Head of the Executive Committee, Lausanne Peace Treaty

1. Giriş

Millî Mücadele'nin önde gelen isimlerinden asker ve siyasetçi Hüseyin Rauf Orbay 1881 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş¹, sırasıyla Cibali Sıbyan Mektebi, Trablus Askerî Rüştiyesi² ve Heybeliada Bahriye İdadisini bitirerek 1899 yılında teğmen olarak Osmanlı Donanmasına katılmıştır. Babası, Bahriye Feriki ve Ayan Meclisi üyesi Mehmet Muzaffer Paşa, annesi ise Hayriye Rüveyde Hanımdır.

Rauf Bey, çeşitli gemilerde stajını tamamladıktan sonra sırasıyla Selimiye firkateyni ile Garp vapuru seyir subayı yardımcılığı, Mahmudiye zırhlısı, Hamidiye torpidosu ve Fethiye gemisi ikinci komutanlıkları görevlerinde bulunmuş, 1904 yılında yüzbaşı rütbesiyle Mesudiye zırhlısına atanmıştır.³ İyi derecede İngilizce bilmesi, çalışkanlığı ve üstlendiği görevlerdeki başarısıyla dikkat çekmesi sebebiyle çeşitli vazifelerle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye gönderilmiştir. ABD'ye birlikte seyahat ettiği Osmanlı Devleti'nin ilk Amerikalı Paşası olan R. D. Bucknam'ın tercümanlığını yaptığı sırada Amerikan Başkanı T. Roosevelt ile görüşme fırsatı bularak ilgisine mazhar olmuştur.

1905'te Yemen isyanının bastırılmasında, 1906'da Almanya'nın Kiel tezgahlarında yenilenen Asar-ı Tevfik zırhlısının İstanbul'a geri getirilmesinde, 1907'de Sisam isyanının ve aynı yıl 31 Mart ayaklanmasının bastırılmasında Hareket Ordusu'na katılarak görev alan Rauf Bey, Mustafa Kemal ile bu harekât sırasında tanışmıştır.⁴

1909'da Arnavutluk olaylarının yatıştırılmasında görevlendirilen Rauf Bey, 1910'da görev yaptığı gemisiyle Osmanlı Devleti adına İngiltere Kralı V. George'un taç giyme törenine katılmıştır. 1911 yılında İtalyan Harbi'nde Trablusgarp'a denizden ikmal sevkiyatı yapmıştır.⁵ Nihayet aynı yıl tayin edildiği Hamidiye kruvazörü ile Balkan savaşlarında dünyaca tanınan bir denizci haline gelen Rauf Bey, Aralık 1912 ve Eylül 1913 tarihleri arasından gerçekleştirdiği Varna, Dıraç ve Şinkin baskınlarıyla Balkan Harbi kara savaşlarının Osmanlı kamuoyunda yarattığı hayal kırıklığını telafi ederek Hamidiye Kahramanı olarak anılmaya başlanmıştır.⁶

¹ Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Künyeler Bölümü, Defter No:1, s. 121; Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları, 1965, s. 14; Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılıımızda Bir İnsanıımız Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, C. I, İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1992, s. 153; Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1997, s. 11.

² Babası Mehmet Muzaffer Paşa'nın buraya komodor olarak atanması üzerine Rauf Bey ortaokulu Trablus'ta okumuştur.

³ DTA, Künyeler Bölümü, 1/121.

⁴ Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, İstanbul: Türdav Yayınları, 1982, s. 441.

⁵ Türk Ansiklopedisi, İsmet Parmaksızoğlu, C. XXV, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977, "Hüseyin Rauf Orbay" maddesi, s. 458.

⁶ Türk Parlamento Tarihi, *Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, C. III, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1994, s. 880.

1913'te binbaşılığa terfi ettirilen Rauf Bey, ertesi yıl İngiltere'de Osmanlı Devleti adına inşa edilmekte olan Sultan Osman dretnotunun komutanlığına tayin edilmişse de⁷ I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle İngiltere hükûmeti tarafından el konulan gemisini teslim alamadan İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır.⁸ Savaş sırasında Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından oluşturulan bir Türk-Alman heyetinin başına getirilerek bölge halkını İngiliz etkisinden kurtarıp İttifak devletleri lehine harekete geçmelerini sağlamak üzere Afganistan ve İran'a gönderilmiştir.⁹ 1915'te yarbaylığa terfi edilen Rauf Bey, Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği görevine getirilmiştir.

1917 yılında Cemal Paşa ile birlikte Alman İmparatoru Wilhelm'i ziyaret maksadıyla yapılan Almanya gezisine katılan Rauf Bey aynı yıl albay rütbesiyle önce Kopenhag Konferansı'nda, ardından Brest Litovsk Barış Antlaşması görüşmelerinde Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir. I. Dünya Savaşı sonunda Talat Paşa kabinesinin istifası ve Ahmet İzzet Paşa kabinesinin kurulmasıyla yeni kabinede Bahriye Nazırlığına getirilen Rauf Bey, bu görevle askerî hayatını noktalarak siyasi hayata adım atmıştır.

1918 yılı Ekim ayında Osmanlı Devleti adına Mondros Mütarekesi'ni imzalayan heyetin başında yer alan Rauf Bey, İngilizler tarafından kendisine verilen teminatın aksine, müttefik kuvvetlerin Osmanlı topraklarını işgale başlamasıyla mütarekeden iki hafta sonra Mustafa Kemal Paşa ve Ali Fethi Bey ile bir araya gelmiştir. Kurtuluş için İstanbul'da bir şeyler yapılıp yapılmayacağı düşüncesiyle çeşitli teşebbüslerin araştırıldığı bu dönemde nihayet Anadolu'ya geçerek orada mücadeleye atılmaktan başka çare kalmadığı anlaşılmıştır.¹⁰

2. Rauf Beyin Anadolu'ya Geçişi ve Ankara'yı İlk Ziyareti

Mustafa Kemal Paşa kendisinin Anadolu'da bir vazifeye tayinini sağlayarak Samsun'a doğru yola çıkarken kendisini uğurlayan Rauf Bey'e zor durumda kaldığı takdirde yanına gelmesini tavsiye etmiştir.¹¹ Daha 27 Şubat 1919'da istifasını Bahriye Nezaretine sunmuş olan Rauf Bey'in bu talebi Sadrazam Damat Ferit Paşa ile görüşmesinden sonra, ancak 22 Mayıs 1919'da kabul edilmiş¹² ve Rauf Bey de Bandırma yolu ile Batı Anadolu'ya hareket etmek üzere hazırlıklara başlamıştır. Amacı Batı Anadolu'daki direnişi örgütlemek ve bu direnişi Millî Mücadele hareketine kazandırmaktır. 24 Mayıs'ta yanında arkadaşları Topçuoğlu Nazmi Bey, İbrahim Süreyya Bey, Yüzbaşı Osman Tufan, Recep Zühtü ve Abdurrahman Beyler olduğu halde İstanbul'dan hareket etmişlerdir.¹³ Rauf Bey Bandırma'dan Manyas'a gelerek önceden tanıdığı ve kendisi gibi Çerkez olan Ethem ve

⁷ DTA, Muhasebe Bölümü, 2522/33; DTA, Künyeler Bölümü, 55/10; BOA, HR.SFR.3., 702/40; *Türk Parlamento Tarihi*, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, s. 881.

⁸ DTA, Muhasebe Bölümü, 2672/163.

⁹ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE) 3610/30/1.1.

¹⁰ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 12.

¹¹ Turgut Güner, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güner*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s.117; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s.23.

¹² BOA, DUİT, 186/19-1.

¹³ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 34.

kardeşleri ile görüşmüş, Manyas'tan sonra Uşak, Akhisar, Salihli ve Ödemiş'i ziyaret etmiştir. Ödemiş'te Demirci Mehmet Efe ile görüşerek onu da Anadolu hareketine kazandırmaya çalışmıştır. Ardından Yunan işgali altındaki Nazilli'ye, oradan da Afyon'a geçerek 23. Fırka kumandanı Ömer Lütfi Bey ile bir araya gelmiştir. Buradan kendisini Ankara'da beklemekte olan arkadaşı Ali Fuat Paşa'ya bir telgraf çekerek Ankara'ya geleceğini bildirmiştir.

Rauf Bey, arkadaşlarıyla birlikte Ankara Akköprü mevkiinde Ali Fuat Paşa tarafından karşılandı ve kendisinin Keçiören'deki evine doğru yola çıktılar.¹⁴ Ertesi gün Rauf Bey'in Ankara'ya gelişi o sırada Havza'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildi. Cevaben isim ve kıyafet değiştirerek hep birlikte Havza'ya gelmelerini isteyen bir telgraf aldılar.¹⁵ Böylece 12 Haziran 1919'da Tosya-Osmancık-Merzifon yoluyla Havza'ya doğru hareket ettiler. Rauf Bey, bu uzun yolculuk esnasında yalnızca Afyonkarahisar'da çadırılı bir karargâhta seferber halde bir kıtaya rastlamıştı.¹⁶

18 Haziran'da, Havza'ya varmak üzere oldukları sırada Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan ayrılıp Amasya'ya geçtiğini öğrendiler. Bunun üzerine yola devam ederek 19 Haziran'da Amasya'ya geldiler. Buradaki görüşmeden sonra Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da bulunan Kazım Karabekir Paşa'ya bir telgraf göndererek Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey'le Amasya'da bir araya geldiklerini ve görüşmelerinden çıkacak sonucun kendisine bildirileceğini haber verdi¹⁷. Nihayet 21/22 Haziran 1919 gecesi vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğunu vurgulayarak başlayan ve ulusal egemenliğe dayanan bir bağımsızlık metni niteliğinde olan Amasya Genelgesi'ni imzaladılar.¹⁸

Bundan sonra Kazım Karabekir Paşa'dan aldıkları davet üzerine Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler Amasya'dan hareketle 3 Temmuz'da Erzurum'a geldiler. O sıralarda doğu illerinin Ermenilere verilmesi tehlikesine karşın Vilâyet-i Şarkiyye Müdâfaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinin¹⁹ Erzurum'da bütün doğu illerini kapsayan bir kongre düzenlemesi kararlaştırılınca 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi toplandı.²⁰ Kongrede manda ve himaye reddedilerek ulusal bağımsızlık vurgusu yapılırken, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sırada Türk vatanı olan toprakların parçalanamayacağı ilan ediliyordu. Milletın kurtuluşu ve bağımsızlığını gerçekleştirmek üzere Heyet-i Temsiliye adıyla geçici bir hükûmet kurulmasına karar verilerek

¹⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları, 2017, s.118-119

¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.23; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s.120.

¹⁶ F. Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 34.

¹⁷ ATASE, İSH Kol. 346/119.

¹⁸ Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılıımızda Bir İnsanımız*, C. III, s.230; Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay*, s.36.

¹⁹ Bu cemiyet, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından mütarekenin özellikle 7. ve 24. maddelerinin uygulanması tehlikesine karşı İstanbul merkezli olarak Aralık 1918'de kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Şen, "Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin Kuruluşu ve Atatürk'ün Cemiyete Katkıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 2000, C. XVI, S. 47, s.537-559.

²⁰ Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Ankara: Kültür Ofset Yayınları, 1993, s.4.

başkanlığına Mustafa Kemal Paşa, yardımcılığına ise Rauf Bey getirildi.²¹ 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan Sivas'a gitmek üzere yola çıktılar. 4 Eylül'de Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen delegelerle toplanan Sivas Kongresi, daha önce Erzurum'da alınan kararların Türk milletinin mukadderatını belirleyecek şekilde genişletilerek ulusal bir nitelik kazanmasıyla sona erdi.

Bu sırada Damat Ferit Paşa Hükûmeti istifa ederek yerine Ali Rıza Paşa Kabinesi kurulmuş, Ali Rıza Paşa, Millî Mücadele hareketinin önde gelenleriyle iyi geçinmeyi amaçlayarak Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere görevlendirmişti. Amasya Protokolü olarak tarihe geçen ve 20-22 Ekim 1919'da yapılan bu görüşmelere Ankara Hükûmeti adına Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ve Bekir Sami Bey katıldılar. Salih Paşa İstanbul'da toplanması şartıyla Mebûsan Meclisinin açılmasını kabul ederken İstanbul Hükûmeti, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni ve Heyet-i Temsiliyeyi tanımış oluyordu.

3. Rauf Bey'in Son Osmanlı Mebûsan Meclisindeki Faaliyetleri

Heyet-i Temsiliye üyeleri 18 Aralık 1919'da Sivas'tan Ankara'ya gitmek üzere yola koyularak²² 28 Aralık'ta şehre vardılar. Bu sırada Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın girişimleriyle yapılan seçimler neticesinde İstanbul'da son Osmanlı Mebûsan Meclisi 12 Ocak 1920'de Padişah'ın nutkuyla açıldı. Rauf Bey, Sivas Mebusu olarak katılacağı Meclise Trabzon mebusu seçilen Hüsrev (Gerede) Bey'le birlikte gitti. Meclis-i Mebûsandaki faaliyetleriyle Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis Başkanı seçilmesini sağlayamadıysa da 28 Ocak'ta Meclis içinde kurmuş olduğu Felah-ı Vatan Grubu ile Türk İstiklâlîstiklâl mücadelesinin siyasi bildirisi sayılan altı maddelik Misak-ı Millî metnini mebuslara kabul ettirdi.²³

Rauf Bey Felah-ı Vatan Grubu ile Mecliste çalışırken Mustafa Kemal Paşa'ya 11 Mart 1920'de gönderdiği telgrafla İtalyan kaynaklarından İstanbul'daki İtilaf devletleri mümessillerinin Meclisi basarak bazı tutuklamalar yapmaya niyetli oldukları haberini aldığını bildirdi.²⁴ 16 Mart sabahı İstanbul'un işgalini haber alan Rauf Bey, hemen Meclise giderek mebus arkadaşlarıyla buluştu ve burada Kara Vasıf Bey'le birlikte İngiliz askerlerince tutuklandı.²⁵ Ertesi gün İngiliz Yüksek Komiserliğine, Meclisin basılmasının ve mebusların tutuklanmasının uluslararası hukuka aykırı olduğu ve tutuklananların serbest bırakılmaları gerektiği yönünde bir protesto notası verildiyse de²⁶ Rauf Bey'in Polverista Kışlası'ndaki 20 aylık Malta sürgünü başlamış oluyordu.²⁷ Sürgün numarası 2776 idi.²⁸

²¹ ATASE, ATA-ZB, 4/101.

²² BOA, DH.KMS, 53-4/21.

²³ *Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi*, 17 Şubat 1920, Devre IV, C. I, İçtima I, Ankara: TBMM Basımevi, s.143.

²⁴ *Yakın Tarihimiz Dergisi*, C. III, İstanbul, 1963, s.274.

²⁵ ATASE, İSH Kol. 315/99.

²⁶ BOA, HR.SYS, 2637/80-1.

²⁷ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. I, İstanbul: Pera Yayınları, 1997, s.513.

²⁸ Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1985, s.17.

Erzurum Kongresi'nden önce İngilizler Anadolu'nun çeşitli yerlerine olanı biteni kendilerine iletmeleri için bazı görevliler yollamışlar, Heyet-i Temsiliye ise aldığı bir kararla ülke içinde seyahat eden yabancıların askerî ve mülki makamlardan izin alması şartını getirmişti. Bir süre önce Erzurum'a gelen ve aynı zamanda Lord Curzon'un kayınbiraderi olan Albay Rawlinson bu şartı yerine getirmeyince gözaltına alınıp tutuklanmıştı. Bu tutuklamaları diğerleri takip etti. Nihayet 23 Ekim 1921'de Heyet-i Temsiliye ile İngilizler arasında imzalanan antlaşma gereğince Albay Rawlinson ve Anadolu'daki diğer esirlerle Malta'da bulunan Türk esirlerin mübadelesine karar verildi.²⁹ Malta sürgünleri, 25 Ekim'de bir yük gemisiyle yola çıktılar³⁰ ve 30 Ekim'de İstanbul önlerine geldiler.³¹ Rauf Bey 1 Kasım'da İnebolu Limanı'nda Ankara Hükûmeti temsilcilerine teslim edildi.³²

Rauf Bey Malta'dayken 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ismiyle bir anayasa hazırlanmıştı. İstanbul Hükûmetinin 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzalaması Türk kamuoyunda infial yaratarak Millî Mücadele ateşinin vatanın her yanına yayılmasına neden olmuş, I, II. İnönü Savaşları ve Sakarya Meydan Muharebesi'yle Yunan ordusuna karşı önemli başarılar elde edilmişti. Moskova ve Gümrü Antlaşmaları ile doğu sınırları belirlenirken, TBMM yabancı devletler tarafından uluslararası alanda tanınır hale gelmişti. İşte bu siyasi ortamda Ankara'ya gelen Rauf Bey, Sivas mebusu sıfatıyla TBMM'ye katıldı.³³

4. Rauf Bey'in I. Meclisteki Faaliyetleri

Rauf Bey, İnebolu'dan hareketle ve Kastamonu-Çankırı yoluyla zaman zaman konaklayarak, ileri gelenlerle görüşerek 11 Kasım 1921 günü akşamı Ankara'ya geldi. Akşam yemeğini Mustafa Kemal Paşa ve Ali Fethi Bey'le birlikte yiyerek Meclisin yapısı ve mebuslar hakkında bilgi aldı.³⁴ İlk geldiği günden itibaren Mustafa Kemal Paşa ile bazı mebusların bir anlaşmazlık içinde olduklarını gördü. Ankara'da bulunduğu müddetçe Mecliste birbirine karşıt iki grup halinde kümelenmiş halde bulunan mebuslar arasında dengeyi sağlamaya çalışacaktı.

15 Kasım'da Mustafa Kemal Paşa ile birlikte TBMM'ye gelerek Meclis Reis Vekili Hasan Fehmi Bey tarafından Meclise takdim edildi. Mebuslar alkışlar eşliğinde Rauf Bey'in kürsüye çıkmasını talep edince Ankara'daki ilk nutkunu verdi:

"Hepinizce malum olan İstanbul'un 16 Mart'ta işgal hadisesiyle bu milletin İstiklâlistiklâl içinde hür yaşamak kat'i karar ve imanını birtakım oyunlarla boğmaya çalışan düşmanlar mukaddes mücadelemizin milletten gelmeyip, birtakım kimselerin şahsi teşebbüsleri

²⁹ ATASE, İSH Kol. 657/89.

³⁰ Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, s. 395.

³¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 31 Ekim 1921.

³² *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Kasım 1921.

³³ Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, s. 403-404.

³⁴ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 55.

imiş gibi gösterip, bunu akıllarınca kökünden kazımak maksadıyla, İstanbul'daki meclisi basarak, bazı arkadaşlarla beni de tevkif ve Malta'ya sürmüşlerdi. Tarihte devlet adını taşıyan herhangi bir teşekkülün, bu gibi hareketlerde bulunduğunu ben şahsen hatırlamıyorum. Bu taarruza cüret eden düşman, bize ne esir ne de tutuk muamelesi yapmaya cesaret edemedi. Elinde bulunduğumuz yirmi ay müddet içinde, herhangi birimizin izzet-i nefsimizi incitecek her türlü teşebbüsten de çekindi ise de İstanbul'da tevkifimizin ertesi günü yayınlatmış olduğu beyannamede, o zamana kadar cereyan eden ve ileride cereyan edecek vakalara karşı bizleri rehine olarak aldığı ve bu maksatla elinde tutacağını ilan etti. Biz, buna güldük. Benim muazzez milletimin azim ve kararına, vatanımın binlerce yıllık tarihini ve bihakkın layık olduğu şerefli hayatı devam ettireceğine olan kanaatim bir gün bile sarsılmamıştır. İşte bugün, arkadaşlar bunu idrak etmekle müftehir ve mesudum. Mübarek milletimizin itimadını haiz olarak, onu liyakatle temsil eden siz vekil arkadaşlarımla gösterdiği metanet ve celadet, tarihimize İstiklâlistiklâl hakkımızı müdafaa yolunda pek kıymetli bir misal kaydederek, bu suretle imhaya çalışan düşmanların elinden şan ve şerefimizle kurtardı. Şimdi aranızda bulunmakla şerefyabım. Bunun için şükranlarımı arz ederek Allah'tan cümlenizi her işinizde muvaffak eylemesini ve milletimizi bütün emellerine ve gayelerine kavuşturmasını tazarru eylerim.”³⁵

Bu sözlere karşılık Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey ve Çankırı Mebusu Hacı Tevfik Efendi, kendisinin Balkan Harbi sırasında Hamidiye Kruvazörü süvarisi olarak gösterdiği kahramanlıktan ve millet için her koşulda nasıl mertçe fedakarlığa atıldığından bahseden birer konuşma yaptılar.³⁶

5. Nafia (Bayındırlık) Vekâleti Vekilliği

Rauf Bey, Ankara'ya geldiği ilk günlerde her ne kadar yorgunluğunu bahane ederek siyasetten bir süre uzak kalmak istediye de Mustafa Kemal Paşa tarafından Nafia Vekâleti ve TBMM İkinci Reislîği görevlerine getirilmek istendiğini öğrendi.³⁷

17 Kasım 1921'de gerçekleştirilen ve 167 mebusun iştirak ettiği Meclis oturumunda yapılan oylamada 84 kabul oyu ve 55 çekimser oy alarak Nafia Vekâleti Vekilliği'ne seçildi.³⁸ Ancak çekimser oyların sayısının fazla olmasını kendisinin bu görevde istenmediği şeklinde yorumlayan Rauf Bey, bu vazifeye kendisinden daha layık kişiler bulunabileceğini söyleyerek 21 Kasım'da istifa etti.³⁹

³⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, Cilt XIV, İçtima II, s. 218-219; Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 55-56.

³⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 15 Kasım 1921, Devre I, Cilt XIV, İçtima III, s.219-220.

³⁷ *Yakın Tarihimiz*, C. III, s.338.

³⁸ ATASE, İSH Kol. 1542/26; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, Cilt XIV, İçtima II, s. 254.

³⁹ “Hastalığım dolayısıyla Perşembe günü Heyet-i Umumiye halinde içtima eden mecliste ispat-ı vücut edemedim. Bugün içtima-ı mezkurde hazır bulunan 167 zattan ancak 84 zatın rey-i itimadıyla münhal bulunan Nafia Vekâletine intihap buyrulduğumu öğrendim. Böyle mühim ve hayati anlarda vekâlet umurunu deruhte ancak Meclis-i Ali'nin bihakkın itimadına liyakatle mümkün olabileceği kanaatinde bulunduğundan izhar buyrulan itimada arz-ı teşekkürle beraber mevcut azaya nazaran rey-i itimat

Bu duruşu bir prensip meselesi olarak benimseyen Rauf Bey, kendisini ikna etmeye çalışan Mustafa Kemal Paşa'ya çoğunluğun kabul oyunu almadan görev almayacağını söyledi. Bunun üzerine 21 Kasım'da tekrarlanan oylamada 163 mebusun 162'sinin olurlarını alarak Nafia Vekâleti'ne tekrar seçildi.⁴⁰

Rauf Bey, Nafia Vekili seçildiğinde Anadolu'nun dört bir yanı imara muhtaç, şose, demiryolu ve köprüler yetersizdi. Öncelikli iş Ankara-Sivas-Erzurum demiryolunun inşası işiydi.⁴¹ Ancak hem maddi yetersizlikler hem de yetişmiş insan sıkıntısı Rauf Bey'in karşısındaki en büyük engellerdi. Öyle ki Ankara istasyonundan Meclis binasına kadar olan kısacık yol bile bir yıldan beri yapılamamıştı.

Rauf Bey, anlamadığı, bilmediği bu işlerin sorumluluğunu üzerine alıp liyakatle yerine getiremeyeceğini anlayınca işin ehline verilmesini rica ederek yine istifa etti. 7 Ocak 1922 tarihli Meclis gizli oturumunda, istifasına gün geçtikçe bozulmakta olan sağlığını gerekçe gösterdi. Vekâletteki işleri devraldığından beri tüm azmiyle çabaladığını ancak yapamayacağı işi yaparım diyecek bir insan olmadığını ekledi.⁴² İstifası uzun münakaşalardan sonra 14 Ocak günü gerçekleştirilen Meclis oturumunda kabul edildi.⁴³

6. Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Reisliği

Nafia Vekilliği'nden istifa eden Rauf Bey bu kez de Meclis İkinci Reisliği seçimlerinde aday gösterildi. 2 Mart 1922'de yapılan seçimlerde 191 oy aldı ve böylece bu göreve getirildi.⁴⁴ Yaklaşık dört buçuk ay üstlendiği bu görevde Nafia Vekilliği'nden daha aktif bir çalışma tavrı sergileyen Rauf Bey, daha çok Meclis içinde oluşmaya başlayan muhalif grupların hükûmete karşı eleştirilerini ve vekillerin özellikle Mustafa Kemal Paşa ile olan anlaşmazlıklarını uzlaştırıcı ve orta yolu bulmak isteyen bir tutumla gidermeye çalıştı.

Rauf Bey, İcra Vekilleri Heyeti'nin TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın göstereceği mebuslar içinden mutlak çoğunlukla seçildiği kanunun değiştirilerek bütün kabine üyelerinin Meclis tarafından gizli oyla ve mutlak çoğunlukla ayrı ayrı seçilmesini öngören 8 Temmuz 1922 tarihli ve 244 sayılı "İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun"un kabulünden sonra yapılan seçimde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği'ne seçildiği 12 Temmuz 1922'ye değin Meclis İkinci Reisliği görevini sürdürmüştür.

Bu kanunun kabulüyle iş başındaki Fevzi Paşa Hükûmeti, yerini yeni seçilecek olanlara bırakmak amacıyla istifa etti. Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk Grubu İdare Heyetini olağanüstü toplantıya çağırdı ve yeni hükûmetin kime kurdurulacağı meselesi

adedini vazife ve mukabili olan mesuliyeti deruhte için kâfi göremediğimden bu vazife için daha büyük itimada mazhar bir zat-ı vekâleti mezkûreye intihap buyurmak üzere Nafia Vekâletinden istifamı arz ve kabulünü istirham eylerim." Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, Cilt XIV, İçtima II, s. 286.

⁴⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 21 Kasım 1921, Devre I, Cilt XIV, İçtima III, s.287-289.

⁴¹ Cemal Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, C. III, s.361.

⁴² *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 7 Ocak 1922, Devre I, Cilt II, İçtima II, s.588.

⁴³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 14 Ocak 1922, Devre I, Cilt XVI, İçtima II, s.44.

⁴⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 2 Mart 1922, Devre I, Cilt XVIII, İçtima III, s.28.

bizzat kendisinin başkanlık ettiği görüşmelerde saatlerce müzakere edildi. Sonunda Mecliste hemen hiçbir mesele üzerinde anlaşamayan grupların ilk defa hükûmeti Rauf Bey'in kurması konusunda tam bir uzlaşma halinde oldukları görüldü.⁴⁵

7. Vekiller Heyeti Reisliği (Başbakanlığı)

Rauf Bey'in Malta sürgününden Ankara'ya döndüğü günlerde Meclis içindeki Mustafa Kemal Paşa karşıtları ve O'nun Birinci Grup adı verilen grubuna alınmayan bazı milletvekillerinden oluşan muhalifler İkinci Grup'u kurmuşlardı. Bu grup; Birinci Grup'un karşısında ona muhalefet etmek amacıyla kurulmuş olup iktidar amacı gütmemiş, duyarlı olduğu konularda Mecliste sert tartışmalar yürütmüştür. Daha çok kişi tahakkümüne karşı tepkilerini ortaya koymaya çalışarak Meclisin üzerinde bir makam kabul etmeme duyarlılığıyla hareket etmekteydiler.⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın hem Meclis Başkanı hem Heyet-i Vekilenin başı olması ve Başkumandanlık Kanunu ile Meclisin kanun yapma yetkisini elinde bulundurması İkinci Grup'un en çok muhalefet ettiği konulardı.⁴⁷

Rauf Bey, başbakanlığı süresince sempati duyduğu İkinci Grup'taki ve dahil olduğu Birinci Grup'taki arkadaşları arasında ara buluculuk yaparak anlaşmazlıkları gidermeye ve hem içte hem dışta hassas bir dönemden geçilirken mebusların millî dava etrafında birleşmesine çalışacaktı. Hükûmete gelen her teklife karşı çıkarak Mustafa Kemal Paşa'nın Meclisteki tahakkümüne engel olacaklarını düşünen İkinci Grup mensuplarıyla iyi geçinerek onlara yumuşak davranmaya gayret edecekti.⁴⁸

8 Temmuz 1922 tarihli bir kanunla Heyet-i Vekile Reisi ve vekillerin doğrudan Meclis tarafından seçilmesi kararlaştırılınca⁴⁹ Rauf Bey'in yeni kabineyi kurması gündeme geldi. Ancak kendisi bu büyük sorumluluğu üzerine alma konusunda tereddüt etmekteydi. Malta'dan döndükten sonra memleketin durumuna henüz tam anlamıyla hâkim olmadığını, rahatsızlığının henüz geçmediğini söylüyordu. Asıl çekincesi ise Mustafa Kemal Paşa'nın kendisinden öncekilere davrandığı gibi işine müdahale edebileceği düşüncesi idi. Böyle bir durum karşısında görevden çekilmek zorunda kalacağını söylüyordu. Hâlbuki kendisinin sarsılmaz inancı Mustafa Kemal Paşa'nın orduların başında bulunarak milleti kurtaracağı yönündeydi. Neticede hem Meclis çoğunluğunun hem de Mustafa Kemal Paşa'nın Rauf Bey'den yana olan tutumlarında ısrar etmeleri ve kendisine işine karışılmayacağı yönünde teminat verilmesi üzerine Rauf Bey Vekiller Heyeti Reisliği vazifesini kabul etti.⁵⁰

⁴⁵ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri İle Rauf Orbay*, s. 60.

⁴⁶ Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.391-394.

⁴⁷ Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet*, s.10.

⁴⁸ Kazım Özalp *Atatürk'ten Anılar*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994, s. 16.

⁴⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 8 Temmuz 1922, Devre I, Cilt XXI, İçtima III, s.338-340.

⁵⁰ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, C. V, s. 30.

12 Temmuz'da Rauf Bey, seçime katılan 204 kişiden 197'sinin kabul oyuyla Vekiller Heyeti Başkanlığına seçildi.⁵¹ Alkışlarla geldiği kürsüde Meclise katıldığı günden bu yana kendisine duyulan güvene teşekkür etti. Her işinde rehberinin Allah'ın inayeti olacağını söyleyerek konuşmasını bitirdi. Ardından kabinenin diğer üyelerinin seçilmesi işine girişildi.⁵² Rauf Bey'in kabinesi şu isimlerden oluşmaktaydı;

Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Vekâleti: Fevzi Paşa

Şer'iyeye Vekâleti: Abdullah Azmi Efendi

Müdâfaa-i Milliye Vekâleti: Kazım Paşa

Hariciye Vekâleti: Yusuf Kemal Bey

Maliye Vekâleti: Hasan Fehmi Bey

Maarif Vekâleti: Vehbi Bey

Sıhhiye Vekâleti: Dr. Fuat Bey

İktisat Vekâleti: Mahmut Esat Bey

Adliye Vekâleti: Celalettin Arif Bey

Nafia Vekâleti: Reşad Bey⁵³

Rauf Bey Başvekil olduktan sonra hemen işe koyularak savunma işlerine ağırlık verdi ve taarruz hazırlıklarının tamamlanmasına çalıştı. Birbirine muhalif iki grubun özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlık yetkisinin uzatılması konusunda anlaşamaması Mecliste yoğun tartışmalar yaşanmasına neden oluyordu. Meselenin Mecliste görüşülmesinden önce Rauf Bey, Mustafa Kemal, Ali Fuat ve Refet Paşalar'la bir ön görüşme yapmaya karar verdi. Refet Paşa'nın Keçiören'deki köşkünde 19 Temmuz'da gerçekleşen görüşmede Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık Kanunu'na karşı olan mebusların düşüncelerini ileterek, kendisinin sınırsız yetkilerle donatılmasının sorumluluk duygusundan yoksun kararlara sebebiyet vereceğinden endişe ettiklerini izah etmeye çalıştı. Meclis kürsüsünde durumun bu şekilde olmayacağına dair güvence verirse bütün mebusların desteğini alabileceğini de ilave etti.⁵⁴ Mustafa Kemal Paşa ise bu değerlendirmeleri yerinde bularak Mecliste bu endişeleri bertaraf edecek şekilde izahat vereceğini söyledi. Toplantının sonucundan memnuniyet duyan Rauf Bey Meclis'e başkanlık edecek olan Adnan Bey'i bu gelişmelerden haberdar etti.⁵⁵

⁵¹ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 61.

⁵² *TBMM Zabıt Ceridesi*, 12 Temmuz 1922, Devre I, Cilt XXI, İçtima III, s.359.

⁵³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 12 Temmuz 1922, Devre I, Cilt XXI, İçtima III, s.357; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1922, *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Temmuz 1922.

⁵⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, İstanbul: Temel Yayınları, 2007, s.76-77.

⁵⁵ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 65.

Nihayet 20 Temmuz tarihli Meclis oturumunda Başkumandanlık yetkilerinin uzatılması konusu görüşülmeye başlandı. Memleketin içinde bulunduğu ağır şartlar da göz önüne alınarak uzun tartışmalara girmeye lüzum görülmeden oybirliğiyle kabul edilen kanun, zaferin sonuna kadar süresiz olarak uzatılacaktı.⁵⁶

8. Büyük Taarruz

Yaklaşık bir yıllık hazırlıktan sonra 17/18 Ağustos 1922 gecesi Mustafa Kemal Paşa gizlice cepheye giderken Ankara gazetelerinde Çankaya'da çay ziyafeti vereceği haberleri yapılıyor⁵⁷, Rauf Bey de bu sırada cephe gerisi işleriyle meşgul oluyordu. Ankara, gündelik hayatını yaşıyor görünürken Mustafa Kemal Paşa, 26 Ağustos'ta Başvekil Rauf Bey'e taarruzun Afyon'un güney tepelerinden başlayarak muvaffakiyetle ilerlediğini bildiren bir telgraf gönderdi.⁵⁸ Rauf Bey telgrafi Mecliste okuyarak kamuoyuna duyurdu.⁵⁹ Yunan ordusunun güneyden etrafının sarılarak bozguna uğratıldığı haberinin gelmesi üzerine 28 Ağustos'ta Rauf Bey hükûmet adına, Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'ya bir tebrik telgrafi gönderdi.⁶⁰

30 Ağustos'ta Yunanlılar, Aslıhanlar ve Dumlupınar mevkiinde bozguna uğratılırken Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül'de ordulara gönderdiği "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir İleri!" emriyle ilerleyişine devam ediyordu.⁶¹ 4 Eylül tarihli telgrafi ile Uşak'a girilerek Yunan Kumandanı Trikopolis'in esir alındığını ve düşman cephanelerine el konulduğunu Rauf Bey'e bildirdi.⁶² Nihayet 9 Eylül'de İzmir'in alınması ve 18 Eylül'de Yunan ordusunun Anadolu'yu tamamen terk etmesiyle taarruz hareketi tamamlanmış oldu.

Rauf Bey taarruzun başladığını Mecliste şöyle duyurmuştu: "Kahraman ordularımız vatanın istikbalini kurtarmak olan ulvi vazifesini ifa için düşmanla çarpışmaktadır... Kat'i zaferin kazanılması için mukadder olan mesut günler inşallah yaklaşmıştır... Ordumuz için Nusret-i İlahiye'den yardımı tazarru edelim."⁶³

Büyük Taarruz'un kazanılması üzerine çeşitli yabancı devlet adamları Türk hükûmeti adına Rauf Bey'e tebrik mesajları göndermişler ve büyük zaferin ardından ilk resmî ziyafet Ankara'da Rauf Bey tarafından verilmiştir. Ziyafette Afgan, İran, Rus, Azerbaycan elçi ve diplomatları hazır bulunmuş, Rauf Bey onlara hitaben zafere giden yolu, duyduğu mutluluğu, Türk ordusunun ve Mustafa Kemal Paşa'nın başarılarını anlatmıştır⁶⁴.

⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Temmuz 1922, Devre I, Cilt XXI, İçtima III, s.451-457.

⁵⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 20 Ağustos 1922; Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. Çeviren Necdet Sander, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994, s.428.

⁵⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, s.470.

⁵⁹ *Vakit*, 29 Ağustos 1922.

⁶⁰ BCA, 3010/54/355-4.

⁶¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV s.474.

⁶² *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV, s.480

⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, 28 Ağustos 1922, Devre I, Cilt XXII, İçtima III, s.369.

⁶⁴ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri İle Rauf Orbay*, s. 70.

9. Mudanya Mütarekesi

Büyük Taarruz'dan sonra Yunanların, Müttefik Devletler aracılığıyla mütareke talebinde bulunmaları üzerine Rauf Bey, 7 Eylül 1922 tarihli Meclis gizli oturumunda bu teklifi gündeme getirdi. Son sözün orduya ve Başkumandan'a ait olduğunu söyleyerek teklifin Mustafa Kemal Paşa'ya iletileceğini ifade etti.⁶⁵

İzmir'in geri alınmasından sonra Mustafa Kemal Paşa 19 Eylül'de Rauf Bey'i İzmir'e davet edince burada görüşme fırsatı buldular ve mütareke teklifini birlikte değerlendirdiler. Sonunda ateşkesin 3 Ekim'de Mudanya'da yapılması şartıyla kabul edilmesine karar verildi.⁶⁶ Toplantıda mütareke görüşmelerine kimin gönderileceği meselesi de müzakere edildi ve Garp Cephesi Orduları Komutanı İsmet Paşa'nın 3 Ekim'de Mudanya Mütarekesi'ne Ankara Hükûmetini temsilen katılması uygun görüldü.⁶⁷ Bir hafta süren müzakerelerden sonra ateşkes 11 Ekim 1922'de imzalandı.⁶⁸

Rauf Bey, kabinesi adına İsmet Paşa'ya bir telgraf göndererek şu sözlerle tebrik etti: "Zat-ı devletlerinin emir ve kumandadaki büyük kudret ve maharetleri eseri olarak ihraz edilen muzafferiyet-i askeriyeden sonra yine taraf-ı devletlerinden büyük bir maharet ve itidal ile idare edilen Mudanya Konferansında istihsal olunan neticeden dolayı bütün heyet-i vekile arkadaşlarıyla beraber tebrikat ve teşekkürat-ı mahsûsamızı arz eyliyoruz efendim."⁶⁹

Mütarekeden sonra Trakya ve İstanbul'un sorunsuz şekilde teslim alınması meselesi gündeme geldi. Rauf Bey bu iş için bazı kişisel anlaşmazlıklar yüzünden bir süredir faal görev yürütmemekte olan Refet Paşa'yı önerdi.⁷⁰ Mustafa Kemal Paşa bu fikri uygun bulunca Refet Paşa 19 Ekim'de Gülnihal Vapuru ile Mudanya'dan yola çıkarak Trakya ve İstanbul'u teslim almak üzere hareket etti.⁷¹

10. Saltanatın Kaldırılması

Mudanya Mütarekesi'nin ardından bir barış anlaşması imzalanması gündeme gelmiş ancak İtilaf devletleri Lozan'da yapılması planlanan görüşmeler için hem İstanbul Hükûmetinden hem de TBMM'den delege gönderilmesini istemişlerdi. Hali hazırda fiili olarak pek de bir işlevi kalmamış bulunan İstanbul Hükûmetinin bu ikiliğe neden olması Mecliste bazı tartışmaları da beraberinde getirdi.

⁶⁵ *TBBM Gizli Celse Zabıtları*, 7 Eylül 1922, Devre I, Cilt III, içtima III, s.751.

⁶⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.460.

⁶⁷ *Yakın Tarihimiz*, C. IV, s.20.

⁶⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1922.

⁶⁹ *BCA*, 30-10/228-533-1.

⁷⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.461.

⁷¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1338.

Mustafa Kemal Paşa bu bağlamda Rauf Bey'e saltanat ve hilafet ile ilgili düşüncesini sormuş, Rauf Bey de "Ben, saltanat ve hilafet makamına vicdanımla ve duygularıyla bağlıyım. Çünkü babam Padişahın ekmeği ve nimetiyle yetişmiş, Osmanlı Devleti'nin ileri gelen devlet adamları arasına girmiştir. Benim de kanımda o nimetin zerrelere vardır. Ben nankör değilim ve olmam. Padişaha bağlılık borcumdur, halifeye bağlılığım ise terbiyem gereğidir... Bizde milleti ve kamuoyunu elde tutmak güçtür. Bunu ancak herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülmeye alışılmış bir makam sağlayabilir. O da saltanat ve hilafet makamıdır. Bu makamı ortadan kaldırıp yerine başka nitelikte bir makam getirmeye çalışmak felakete ve büyük acılara yol açar. Bu da asla doğru olamaz." cevabını vermişti.⁷²

Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa yine de Rauf Bey'den hükûmetin başı olarak hilafet ve saltanatın birbirinden ayrılarak saltanatın kaldırılması konusunda kürsüden teskin edici bir konuşma yapmasını rica etti.⁷³ Bunun üzerine Rauf Bey Mecliste Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile zaten egemenliğin Padişah'tan alınıp millete verilmiş olduğunu, İstanbul Hükûmetinin zıll-ı zâil haline geldiğini ve yerine TBMM'nin kaim olduğunu söyleyerek oylamayı başlattıysa da yeterli çoğunluk sağlanamadı ve oylama 1 Kasım 1922 tarihine ertelendi.⁷⁴ 1 Kasım'da Mustafa Kemal Paşa'nın nutku ve müzakerelerden sonra yapılan oylamayla saltanat kaldırıldı. Rauf Bey anılarında saltanatın kaldırılmasıyla ilgili olarak "Mustafa Kemal Paşa, İbrahim Süreyya Bey, Ali Fethi Bey, Ali Fuat Bey, Kazım Karabekir Paşalar'la diğer seksen kadar arkadaş Dr. Rıza Nur Bey'in hazırladığı şu teklifi imzalayarak meclise sunduk" demekle yetinecekti.⁷⁵

11. Lozan Barış Konferansı ve Rauf Bey

Mustafa Kemal Paşa barış görüşmelerine gidecek delegeler konusunda Rauf Bey ile İsmet Paşa arasında kaldıysa da Mudanya Konferansı'ndaki başarısını göz önüne alarak tercihini İsmet Paşa'dan yana kullanmıştır.⁷⁶ Rauf Bey ise başbakan olarak Lozan'daki Türk heyeti ile TBMM'nin muhaberatını sağlamak üzere yoğun bir mesai içine girmiştir. Kendisinin Lozan'daki müzakerelere dair ilk beyanlarından biri Batı Trakya ile ilgili olmuştur: "Davamız haktır, bu davamızda kendimize talep yolunda hiçbir cihet yoktur.

⁷² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.464.

⁷³ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.465.

⁷⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 30 Ekim 11922, Devre I, Cilt XXIV, İçtima III, s.288.

⁷⁵ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s. 89.

⁷⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 462. Rauf Bey ise Lozan'a gidecek heyetin başına İsmet Paşa'nın getirilmesi sürecini şöyle aktarmaktadır: "Lozan'a gidecek Murahhaslar Heyetimize benim başkanlık etmemi istiyorlardı. Ben ise, karşımıza gelecek olan devletlerin murahhas heyetlerine hariciye vekilleri başkanlık ettiğinden, bizim de aynı şekilde bu işe Hariciye Vekilimiz Yusuf Kemal Bey'i memur etmemizi muvafık buluyordum. Fakat Yusuf Kemal Bey, başkan olarak gittiğim takdirde bana refakat edebileceğini ileri sürerek, bu vazifeyi kabul etmedi. Bunun üzerine ben, Mustafa Kemal Paşa'ya heyet başkanlığı için İsmet Paşa'yı tavsiye ettim. Mudanya Konferansı'nı muvaffakiyetle idare ederek matlup olan neticeye ulaştırabildiği için sulh müzakerelerine de onun gitmesi münasip olur dedim." Bkz. *Yakın Tarihimiz*, C. IV, İstanbul 1962, s.52-53.

Düvel-i Muazzama Garbî Trakya'nın mukadderatının hallini, Türk sulhüne talik etmiştir. Sulhperverliğimize devam edeceğiz. Garbî Trakya'da kimi istiyorlarsa nasıl idare istiyorlarsa oradaki insanlar kendileri karar versinler.”⁷⁷

Rauf Bey'in Lozan'da görüşülen Trakya sınırları, adalar meselesi ve kapitülasyonlar gibi meselelere dair düşünceleri ise şöyledir: “Konferansta evvela Trakya hudutlarından müzakerâta başlanmıştır. Bilâhare Adalar meselesi, adli, mali ve iktisadi kapitülasyonlar mevzu bahis olmuştur. Karşımızdakiler bir harp müdafaa cephesini yoklar gibi cephemizi her noktadan yoklamak ve zorlamak vaziyetinde bulunuyorlar, kemâl-i teessürle görüyoruz ki mukabil taraf elân Türkiye milletinin kapitülasyon ismine itiraz ettiği zehabında bulunacak kadar hataya sapmışlardır. Milletimiz bila kayd u şart istiklâlini temin edecek olan bir sulh konferansına gitmiştir. Türk milleti bunların ismine değil ahkâmının tatbikatına muarızdır ve senelerden beri bunu ilga etmiştir. Yunanlılar tahribat hakkındaki müdafaaları esnasında tahribatın kendi taraflarından yapıldığını itirafa mecbur olmuşlardır. Boğazlar sevahiline hâkim ve sahip bulunduğumuzdan serbest ulaşımı kabul ediyoruz. Konferansta karşı taraf milletimizi Mondros Mütarekesi akd edildiği zamandaki vaziyetimiz nokta-i nazarından muhakeme ediyor. Biz ise Mudanya Mukavelenamesi noktasından vaziyeti muhakeme etmeliyiz... Sulh tehir eder ve tehlikeye düşerse Allah ve cihan şahittir ki Türkler sebep olmamıştır. Biz eşitlik istiyoruz bu dünyada diğer milletlerden aşağı görünmeyi kabul etmiyoruz. Herkesinkinden fazla bir şey istemiyoruz.”⁷⁸

Lozan Barış görüşmelerinde Türk tarafı, Anadolu'da yakıp yıktıkları yerlere karşılık Yunanistan'dan tamirat bedeli olarak tazminat istemiş, ancak Yunanistan bu talebi kabul etmemişti. Bunun üzerine İtilaf devletleri onarım bedeline karşılık Karaağaç'ın Türklere bırakılmasını önerdiler. Rauf Bey yüklü bir tamirat bedelinin alınması konusunda ısrarcıyken İsmet Paşa Karaağaç teklifini kabul etmeye gönüllüydü. Bu fikir ayrılığı ve İsmet Paşa'nın kendi fikrini uygulaması Rauf Bey ve İsmet Paşa arasında derin bir anlaşmazlığın doğmasına neden oldu. Rauf Bey, İsmet Paşa'nın başına buyruk davrandığını düşünüyor, İsmet Paşa telgraflara hükûmetten zamanında cevap gelmemesinden, kendilerine karşı itimsizlik olduğundan şikâyet ediyordu. Görevine müdahale edilmemesini istiyor ve gerekirse çekilebileceğini söylüyordu.⁷⁹

Bu fikir ayrılıklarına rağmen Rauf Bey, konferans müzakereleri boyunca İsmet Paşa ile irtibatta kalarak gelen telgraf ve haberleri Meclis nezdinde titizlikle kamuoyu ile paylaşmaya devam etti. Konferansın 17 Temmuz 1923'te sonuca ulaşmasının ardından başbakanlıktan ayrılmaya karar veren Rauf Bey bu süreci şöyle anlatmaktadır:

⁷⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Kasım 1922, s.1.

⁷⁸ *BOA*, HR.İM, 6360/1-6. Bunlar Rauf Bey'in İsmet Paşa'ya iletmek üzere Refet Paşa'ya gönderdiği telgrafta ifade ettiği görüşleridir.

⁷⁹ Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s.103.

“Lozan görüşmelerinin devam ettiği günlerde İsmet Paşa'nın Lozan'dan yazdığı telgraflar ve aldığı vaziyet gereği birtakım sıkıntılar oldu. Ben ne olursa olsun bir daha İsmet Paşa ile yüz yüze gelemem ve artık onunla birlikte bir daha çalışmam. Esasen sulh muahedesini imzalamış olduğu gibi, bunu tatbik işini de ona bırakmak doğru olur düşüncesindeyim.”⁸⁰

12. Rauf Bey'in Ankara'daki Diğer Faaliyetleri

Rauf Bey Ankara'da bulunduğu süre boyunca kimi zaman hastalanan kimi zaman da askerî ya da siyasi görevi gereği Ankara'dan ayrılan bazı vekillerin yerine vekâlet etmiştir. Örneğin Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili Kazım Karabekir Paşa'nın yerine dörder kez ve yaklaşık birer ay süreyle vekâlet görevini icra etmiştir.⁸¹

Rauf Bey ayrıca Hariciye Vekaleti'ne de iki kez vekâlet etmiştir. Bunlardan ilki Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in sağlık problemleri sebebiyle 3 Ağustos 1922'den itibaren tedavisi süresince, ikincisi ise Yusuf Kemal Bey'in yerine Hariciye Vekili olan İsmet Paşa'nın İzmir'de bulunması üzerine onun yerine yürüttüğü vekilliktir.⁸²

Rauf Bey, 2 Kasım 1922'de TBMM'ye “12 Rebi'ül evvel gecesiyle gününün İy-di Millî Addi hakkında” başlıklı bir kanun teklifi de sunmuş, teklif aynı gün Meclis Reisi tarafından Layiha Encümeni'ne havale edilmişse de⁸³ sonuçlandırılmamıştır.

Başbakanlığı döneminde Rauf Bey'e Mecliste bazı tahrir-i sualler⁸⁴ yöneltilmiş, Rauf Bey bunları açıklıkla cevaplamıştır. Bu sorulardan ilki 11 Ocak 1922 tarihinde Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey tarafından Vekiller Heyeti Riyasetine yöneltilen İstanbul'da bulunan mülkiye ve askeriye kurumlarında görev yapan yüzlerce memurun ileriye dönük pozisyonlarının ne olacağı hususudur. Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, hükûmet adına cevaben 3 maddelik şu beyannameyi okumuştur:

“1) İstanbul'da eytam ve eramil ve tekaüt maaşlarının tediyesine devam olunacaktır. Bu hususta miktarı tahkik olunarak İstanbul bütçesine tahsisat konulacak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tasvibine arz edilecektir. 2) Devair-i merkeziyenin tatil-i faaliyet etmesi dolayısıyla işsiz kalan memurlarımızın hukuk-u müktesebeleri mahfuz ve istihdamları düşünülmektedir. Şimdiden vekâletlere, bu gibi memurların istihkak ve ihtisasları nazar-

⁸⁰ Cemal Kutay, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yüzyılımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, C. III, İstanbul 1992, s.402.

⁸¹ 30 Temmuz 1922 tarihinde bir ay kadar görevli olarak Konya'ya gönderilen Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili Kazım Karabekir Paşa'nın dönüşüne kadar Rauf Bey'in yürüttüğü vekâlet için Bkz. BCA, 30-18-1-1/5-22-9; 14 Ekim 1922 tarihinden bir ay kadar daha Kazım Karabekir Paşa adına yürüttüğü vekâlet için Bkz. BCA, 30-18-1-1/5-30-16; 24 Nisan 1923 tarihinden itibaren bir ay süreyle Garp Cephesi müdafaası için gönderilen Kazım Paşa'nın Ankara'ya dönüşüne kadar yürüttüğü vekâlet için Bkz. BCA, 30-18-1-1/7-17-6; 1 Temmuz 1923 tarihinden itibaren İzmir'e görev için giden Kazım Paşa'nın yerine yürüttüğü vekâleti için Bkz. BCA, 30-18-1-1/7-23-8.

⁸² İlki için Bkz. BCA, 30-18-1-1/5-23-14; ikincisi için Bkz. BCA, 30-18-1-1/7-15-5.

⁸³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, Cilt XXIV, İctima III, s. 319.

⁸⁴ Yazılı sorular.

ı itibara alınarak mevcut münhalâta tayinleri derdest-i tefhimdir. 3) İşbu memurların hâl-i hazırdaki vaziyetleri mezun addedilerek ona göre maaş ve tahsisatları tesviye olunacaktır. Bu hususta dahi iktiza eden tahsisat lede-t-tahkik Meclis-i Âli'ye arz edilmek üzere İstanbul bütçesine vaz edilecektir.”⁸⁵

İkinci soru 23 Ocak 1922 tarihinde Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey ve bazı diğer mebuslar tarafından sorulmuştur ve Anadolu'da devam etmekte olan işgal ve zulümlerle ilgilidir. Rauf Bey bu soruya: “Trakya'daki Yunan mezalimi hakkında Mudanya Konferansı mucibince vaki olacak Yunan tahliyesinin hitamına kadar kat'i ve müsmir bir tedbir ittihazına imkân görülemediği ve mamafih mümessiller vasıtasıyla düvel-i İtilâfiyeye müracaattan hali kalınmadığı ve nitekim 31.8.1338, 9.9.1338 ve 28.9.1338 ve 9.10.1338 tarihlerinde tanzim edilen protesto notalarının Düvel-i İtilâfiye ile Rus, İran, Afgan ve Azerbaycan hükûmetlerine tevdid edildiği bundan maada Hamid Bey'in aldığı talimata istinaden 16.10.1338 tarihinde Trakya ve bilhassa Edirne hakkında verdiği müstacel nota üzerine 17.10.1338 tarihinde derhal bir tabur Fransız askerinin Edirne'ye izam edildiği bildirilmekle arz-ı keyfiyet olunur.”⁸⁶ cevabını vermiştir.

Son soru ise İsmet Paşa'nın yerine Hariciye Vekilliği'ne vekâlet ettiği 17 Nisan 1923 tarihinde Sinop Mebusu Rıza Vamık Bey tarafından kendisine yöneltilmiştir. Sırbistan'da yaşayan Müslümanların hukuku ve siyasi vaziyetleriyle ilgili bu soruyu Rauf Bey, “13 Kânun-i sani 1339 tarihli ve 2590/6401 adetli tezkere-i âliyelerine cevaptır. Sırbistan'da kalan veya ihtiyari hicret eden ahali-i islâmiyenin hukuk-u tasarrufiyeleri hakkında lâzım gelen teşebbüsâtın icrasıyla neticeden malumat itası Heyet-i Murahhasa Riyasetine tebliğ olunmuştur. Sırbistan hükûmetiyle hal-i sulh henüz avdet etmemiştir. Lozan Konferansı neticesinde taayyün edecektir. Vaziyet-i siyasiye bu şekildedir efendim.” şeklinde yanıtlamıştır.⁸⁷

19 Ekim 1922'de Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemal Bey ve 114 arkadaşının TBMM'ye sundukları “Meclisin Ankara'dan Başka Bir Mahalle Nakline Dair Takrir” başlıklı ve Meclisin Konya, Bursa veya İzmir vilayetlerinden birine taşınmasının uygun olacağı teklifine karşılık Rauf Bey yine kürsüye çıkmıştır. Meclisin adı geçen vilayetlerden herhangi birine taşınmasının memleketin içinde bulunduğu şartlarda mümkün olmadığını, yurttan henüz asayişin tam olarak sağlanmadığını, nihai bir sulhun yapılmadığını hatırlatarak o gün için bu tür konularla vakit kaybetmenin memlekete zarar getireceği izahatını vermiştir. Ancak memlekette işler düzene oturduktan sonra bu tür meselelerin Mecliste konuşulabileceğinin altını çizmiştir.⁸⁸

⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt XXIV, İçtima III, s. 456, 457.

⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt XXV, İçtima III, s.56, 57.

⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt XXVII, İçtima III, s.389.

⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt XXIV, İçtima III, s.23- 27.

13. Rauf Bey'in Ankara'dan Ayrılması

İsmet Paşa yurda dönmek üzere Lozan'dan yola çıktığında Ankara'da büyük bir heyecan ve coşku yaşanırken Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya barış görüşmeleri sırasında yaşanan anlaşmazlıklar sebebiyle bir daha İsmet Paşa ile çalışmasına imkân olmadığını söylemişti. İsmet Paşa'nın başında bulunduğu Lozan'a giden heyetin Ankara'da gerçekleştirilecek karşılama töreninde bulunamayacaktı. Onun yerine seçim bölgesi olan Sivas'a giderek Sivas halkına teşekkür etmek istiyor, ardından dinlenmek üzere ailesinin yanına İstanbul'a gitmek istediğini belirterek Mustafa Kemal Paşa'dan müsaade istiyordu.⁸⁹

Böylece İkinci Meclis Dönemi başlamadan önce istifasını Mustafa Kemal Paşa'ya sundu. Paşa kendisinden biraz daha düşünmesini istediye de Rauf Bey kararlı olduğunu söyleyerek 12 Temmuz 1922'de başladığı görevinden 4 Ağustos 1923 tarihinde ayrıldı⁹⁰. Ardından yapılan seçimle yerine Ali Fethi Bey getirildi.⁹¹

14. Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti topraklarının İtilaf devletlerince işgal edilmesi Anadolu'da bir Millî Mücadele ruhunun doğmasına neden olmuş, bu ruh 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla memleketin siyasi temsilcisi haline gelmişti. Rauf Bey de bu Meclise Sivas'tan mebus olarak seçilerek çok parlak geçen ve Hamidiye Kahramanı olarak dünya çapında üne kavuştuğu, Bahriye Nazırlığına kadar yükseldiği denizcilik/askerlik kariyerinin ardından siyasi hayatına başlamış oluyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın çalışma arkadaşlarından biri olarak Millî Mücadele ve bağımsızlık hareketinin her önemli adımında birlikte hareket eden, asker ve devlet adamı olarak tecrübelerini yeni Türk devletinin kuruluş aşamasında milletin hizmetine sunan Rauf Bey Ankara'ya geldiği andan itibaren Meclisteki tüm mebusların sevgi ve saygısını kazanarak üst düzey vazifeler yüklenmiştir. Siyasi hayatına 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasıyla devam etmiş, uzun süren yurtdışı yaşamının ardından 1939'da yurda dönerek önce Kastamonu mebusluğu ardından II. Dünya Savaşı yıllarında Londra Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştur. 1944 yılı sonunda kendi isteğiyle görevinden ayrılan Rauf Bey 1964 yılında İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur.

⁸⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.536; Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, s.130; Cemal Kutay, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yüzyılıımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, C.V,s.9.

⁹⁰ BCA, 30-10/13-77-7

⁹¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 14 Ağustos 1923, Devre II, Cilt I, İçtima II, s.60; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1923, s.1.

Kaynaklar / References

- T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi Cumhuriyet Arşivi (BCA).
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi Osmanlı Arşivi (BOA).
- T. C. Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı Arşivi
TBBM Gizli Celse Zabıtları.
TBMM Zabıt Ceridesi.
- Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. I, İstanbul: Pera Yayınları, 1997.
- Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları, 2017.
- Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1997.
- Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, İstanbul: Temel Yayınları, 2007.
- Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1985.
- Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, C. I-III, İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1992.
- Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi (DTA).
- Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Ankara: Kültür Ofset Yayınları, 1993.
- Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları, 1965.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE).
Hâkimiyet-i Milliye.
- İsmail Şen, "Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin Kuruluşu ve Atatürk'ün Cemiyete Katkıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 2000, C. XVI, S. 47, s. 537-559.
- Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, İstanbul: Türdav Yayınları, 1982.
- Kazım Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994.
- Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. Çeviren Necdet Sander, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi.*
- Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.

Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.

Tercüman-ı Hakikat.

Turgut Gürer, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Türk Ansiklopedisi, İsmet Parmaksızoğlu, C. XXV, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977, "Hüseyin Rauf Orbay" maddesi.

Türk Parlamento Tarihi, *Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, C. III, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1994.

Vakit.

Yakın Tarihimiz Dergisi, C. III-IV, İstanbul, 1963.

EK 1. 28 Mayıs 1922, Ramazan Bayramı'nın birinci günü münasebetiyle Ankara'da TBMM önünde Türk ordusunun başarısı için yaptırılan dua. Soldan sağa: Fevzi Çakmak, Rauf Orbay, Mustafa Kemal Paşa, Raif Hoca, İbrahim Süreyya Yiğit. (Nuyan Yiğit, Atatürk'le 30 Yıl, İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü, Remzi Kitabevi, Şubat 2006, 3. Basım, sayfa: 96-97.)

Yazar Hakkında / About Author

**Arş. Gör. Dr. Burcu ÖZKAN ERDAL | Marmara Üniversitesi |
burcu.ozcan[at]marmara.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9511-581X**

İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde aldı. Aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı'nda "Basına Göre Kılık Kıyafet ve Şapka İnkılabı" başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. "Hüseyin Rauf Orbay'ın Askeri Faaliyetleri 1881-1918" başlıklı tezi ile Doktor unvanı aldı. Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında çalışmalarına devam etmektedir.

**Res. Ass. Dr. Burcu ÖZKAN ERDAL | Marmara University |
burcu.ozcan[at]marmara.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9511-581X**

She was born in Istanbul. She received her undergraduate education at Marmara University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History. She completed her master's thesis titled "The Dress and Hat Revolution According to the Press" at the Institute of Turkic Studies, Department of Republican History of the same university. She received her doctorate with her thesis titled "The Military Activities of Hüseyin Rauf Orbay 1881-1918". She continues her studies in the field of History of the Republic of Türkiye as a lecturer at Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences.